

بسم الله الرحمن الرحيم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خوارزم

شورای سیاست‌گذاری حوزه علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

آذربایجان غربی. ارومیه. حوزه علمیه الزهرا(س)

عنوان:

بررسی تطبیقی علائم آخرالزمان از دیدگاه تفاسیر شیعه و سنی

استاد راهنما:

شیرین سعیدی چیانه

نگارش:

خدیجه محمدزاده

زمستان ۱۴۰۳

چکیده

یکی از مسائل مهم و مورد توجه همه ادیان آینده جهان است که از آن به آخر الزمان تعبیر می شود. این آخر الزمان یکسری حوادث و نشانه هایی دارد که از آمدن این دوره زمانی خبر می دهد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و تطبیقی فراهم شده و تنها به بررسی و تطبیق این رخدادها در مذهب شیعه و سنی پرداخته است. یافته های پژوهش نشان می دهد فتنه ها و حوادثی که در هر دو مذهب برای آخر الزمان ذکر شده است؛ تقریباً ویژگی هایی همسان دارد. چنانچه ظهور حضرت مهدی، خروج دجال، خروج یاجوج و ماجوج، دخان مبین، آتش عدن، فتنه های آخر الزمان و از جمله موارد اشتراکی هر دو مذهب اند و خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی در ماه رمضان، بارانهای پیاپی، خروج سید حسنی و گنجهای طالقان زمینه سازان ندای آسمانی و قتل نفس زکیه از نشانه های حتمی و متصل به ظهور اند که در منابع اهل سنت کمتر نامی از آنها برده شده است. همچنین پویایی و تطور مباحث در خصوص علایم ظهور مهدی در مذهب اهل تشیع باعث شده تا این مسأله مورد دقت بسط و گسترش بیشتری در این مذهب قرار گرفته و در مذهب اهل تسنن شرح و توضیح اندکی درباره آن نسبت به مذهب شیعه وجود داشته باشد.

واژگان کلیدی رخدادهای آخر الزمان، روایات تفسیری، قرآن کریم، شیعه، سنی.

تقدیم به

پدر و مادر مهربانم...

مرکز ملی پایش حوزه‌های علمیه خواهران

به نام آنکه هستی نتیجه اراده اوست

منت خدای عزوجل که وجود را به انسان و او را به زیور علم آراست و از آن جا که هر کس شکر مخلوق را به جای نیاورد شکر خالق را به جا نیاورده است؛ پژوهش حاضر با ارشاد و راهنمایی ارزنده استاد گرامی و بزرگوارم سرکار خانم شیرین سعیدی چپانه به اتمام رسید، بنابراین بر خود لازم می دانم که مراتب سپاس و قدردانی خود را محضر ایشان ابلاغ نمایم و از خدای کریم پاداشی درخور کرم خویش برای ایشان مسئلت نمایم و جا دارد از تمامی کسانی که مرا در انجام این تحقیق یاری کرده اند صمیمانه تشکر نمایم و موفقیت و کامیابی هر چه بیشتر آنان را از خداوند منان خواستارم.

به امید موفقیت روزافزونشان

(۳۶) جعفرزاده، علی، (۱۳۹۰). جلوه مهدویت در اندیشه اهل سنت، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اسلامی، سال ششم، شماره ۲۱، بهار ۱۳۹۰.

(۳۷) جمعی از نویسندگان مجله حوزه، چشم به راه مهدی، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ چهارم، ۱۳۸۵.

(۳۸) جامع البیان عن تأویل آی القرآن، ابن جریر طبری، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۵ق.

(۳۹) الجامع الصحیح (صحیح بخاری)، محمد بن اسماعیل بخاری، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۱ق.

(۴۰) الجامع الصحیح (صحیح مسلم)، محمد بن مسلم حجاج قشیری، بیروت، دارالفکر، بی تا.

(۴۱) الجدید فی تفسیر القرآن، محمد سبزواری نجفی، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البیت.

(۴۲) جمعی از نویسندگان، در انتظار خورشید، مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۵.

(۴۳) حسینی خواه، سید جواد؛ بازپژوهی آیات معاد مرکز فقهی ائمه اطهار، چاپ اول ۱۳۹۸.

(۴۴) رجالی تهرانی، علیرضا، یکصد پرسش و پاسخ پیرامون امام زمان، انتشارات نبوغ، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۳.

(۴۵) حسینی بحرانی سیدهاشم (۱۳۷۴) البرهان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه بعثت.

(۴۶) حائری یزدی، علی، إلزام الناصب فی إثبات الحجّة الغائب، تصحیح علی عاشور، بیروت: مؤسسه الأعلمی، چاپ اول، ۱۴۲۲ق.

(۴۷) حویزی، عبد علی بن جمعه، (۱۳۸۹)، تفسیر نورالثقلین، چاپ اول، قم، دفتر نشر نوید اسلام.

(۴۸) خزار قمی، علی بن محمد، کفایة الاثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر، تحقیق: سید عبداللطیف حسینی، قم، انتشارات بیدار، ۱۴۰۱ق.

(۴۹) درودگر، یوسف، زندگانی امام مهدی، یاس بهشت، ۱۳۸۵ چاپ اول.

(۵۰) دکتر عبدالملک السعدی ترجمه امیر صادق تبریزی شرح عقاید اهل سنت، ص ۳۳۲.

(۵۱) راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بیجا، دفتر نشر الکتاب، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق.

(۵۲) رضوی، رسول، «اهل حدیث»، در دانشنامه کلام اسلامی، قم، مؤسسه امام صادق، ۱۳۸۷ش، ج ۱، ص ۵۶۳ تا ۵۶۹.

(۵۳) سرور ابراهیم موسوعه علامات الظهور بیروت: دار المتقین، ۱۴۳۳.

(۵۴) سابق، مرحوم سید، عقاید اسلامی، مترجم: علی آقا صالحی، چاپ اول، ۱۳۸۰ ه.ش، ایران نشر احسان.

(۵۵) سعدبن عبدالله ابو خلف الأشعری القمی، کتاب المقالات و الفرق، تصحیح محمدجواد مشکور، تهران، مؤسسه مطبوعاتی

عطائی، ۱۹۶۳ م، ص ۱۵.

- (۵۶) سلیمان بن ابراهیم قندوزی حنفی ینابیع الموده، انتشارات شریف رضی، قم، ۱۳۷۵ ش، ص ۴۲۶.
- (۵۷) سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۳) فرهنگ نامه مهدویت قم بنیاد فرهنگی حضرت مهدی، مرکز تخصصی مهدویت.
- (۵۸) شبلنجی، مومن؛ نور الابصار فی مناقب آل بیت النبى المختار، شریف الرضى، ۱۳۷۳، ص ۱۵۳، ب ۲.
- (۵۹) شهبازیان، محمد، تأملی نو در نشانه های ظهور، بنیاد فرهنگی حررت مهودی موعود، تابستان، ۱۳۸۹.
- (۶۰) شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان عکبری، الرشاد، دارالمفید، بیروت، ۱۴۱۴ م.
- (۶۱) شافعی سلمی، یوسف بن یحیی علی عبد العزیز، عقد الدور فی اخبار المنتظر، جمکران قم، ۱۴۱۶ ق.
- (۶۲) صادقی، مصطفی تحلیل تاریخی نشانه های ظهور قم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- (۶۳) صدوق، محمد، کمال المدين و تما النعمه، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم، موسسه النشر السلامی، ۱۴۰۶ ق/۱۳۶۳ ش.
- (۶۴) _____، من الیضره التقیه؛ محمد بن علی بن بابویه القمی، الشیخ الصدوق (۳۰۵ - 381 ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم، موسسه انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.
- (۶۵) صدر، سید محمد، تاریخ پس از ظهور ترجمه حسن سجادیپور تهران موعود عصر، چاپ دوم، ۱۳۸۴ ش.
- (۶۶) طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری بأعلام الهدی، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۱۷.
- (۶۷) طبرسی، فضل بن الحسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، دارالمکتبه الحیاه، بیروت، بی تا.
- (۶۸) طوسی، ابراهیم بن جعفر بن محمد کتاب الغیبه مؤسسه الاعلمی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
- (۶۹) طبی، نجم الدین تأملی در نشانه های حتمی ظهور با تقریر محمد شهبازیان قم مرکز تخصصی مهدویت ۱۳۸۹.
- (۷۰) طباره، عفیف عبدالفتاح، داستان پیامبران در قرآن، ترجمه: ابوبکر حسن زاده، چوای سووم، ۱۳۸۴ نشر احسان.
- (۷۱) الغفلی، عبدالله بن سلیمان، اشراط الساعه، نشر وزارت شئون اسلامی عربستان، مکتبه الشامله.
- (۷۲) علیانصب، سید ضیاءالدین، نبوی، سید مجید، ۱۳۹۹، بررسی تعداد و مصادیق نشانه های حتمی قیام حضرت مهدی در روایات شیعه و نقد برخی از آنها، پژوهشنامه قرآن و حدیث، شماره ۲۶، بهار و تابستان ۱۳۹۹، صفحه ۲۲۵ الی ۲۵۳.
- (۷۳) عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید، تهران: کتاب فروشی اشجع.
- (۷۴) عزیززاده، مهدی، نشانه های یار و چکامه انتظار، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ چهارم، تابستان ۱۳۸۸.
- (۷۵) عاشق الهی بلند شهری، ترجمه: غالم محمد سربازی، عالمت قیامت، ص ۵۶.

- (۷۶) قهاری کرمانی، محمد هادی، (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی مهدویت در روایات تفصیلی شیعه و اهل سنت، مجله پژوهش‌های اسلامی دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال چهارم، شماره ششم، تابستان ۱۳۸۹.
- (۷۷) قندوزی حنفی، سلیمان بن ابراهیم، ینابیع الموده، انتشارات شریف رضی، قم، ۱۳۷۵ ش.
- (۷۸) قزوینی، سیدمحمد کاظم، امام مهدی از ولادت تا ظهور، قوم: انتشارات الهادی، ۱۳۸۷ چاپ هشتم.
- (۷۹) کنعان، قاضی شیخ محمد بن احمد، سیمای رستاخیز، ترجمه: یعقوب خوش خبر، چاپ اول، ۱۳۸۴ انتشارات صدیقی.
- (۸۰) کورانی العاملی، الشیخ علی، معجم أحادیث الامام المهدی، قم: موسسه المعارف الإسلامیه، چاپ اول، ۱۴۱۱ ق.
- (۸۱) کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۸، ص ۱۳۸، ح ۱۰۳.
- (۸۲) گلپایگانی، محمودی، علائم آخرالزمان، تهران: الهوت، ۱۳۸۲.
- (۸۳) صافی گلپایگانی، لطف الله، امامت و مهدویت، قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی، ۱۳۹۱.
- (۸۴) صافی گلپایگانی، لطف الله، منتخب الاثر، سلمان فارسی، قم، ۱۴۲۲ م.
- (۸۵) موسوی گیلانی، سید جعفر (۱۴۰۱)، بررسی تطبیقی نشانه های ظهور موعود آخرالزمان از دیدگاه دین اسلام و مسیحیت، دوفصلنامه علمی مطالعات تطبیقی قرآن پژوهی، سال ششم، شماره دوم، پیاپی ۱۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰.
- (۸۶) موسوی نسب، سیدجعفر، ۲۰۰ پرسش و پاسخ پیرامون امام زمان، انتشارات فرهنگ منهای، زمستان ۱۳۸۶.
- (۸۷) موسوی بجنوردی کاظم (۱۳۷۳) دایره المعارف بزرگ اسلامی تهران مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی ۳۱. هلالی، سلیم بن قیس (۱۴۱۶) اسرار آل محمد، مترجم کتاب سلیم قم دلیل ما.
- (۸۸) مطهری‌نیا، محمود؛ موحدی محب، عبدالله. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی دیدگاه مفسران فریقین در موضوع اشرارالساعه، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات تفسیری، سال سوم، شماره ۱۱، ص ۳۳-۵۴.
- (۸۹) محمدی، مسلم. (۱۳۹۰). فرهنگ اصطلاحات علم کلام قم: دفتر نشر معارف.
- (۹۰) مجلسی، محمدباقر، بحارالنوار، دارالحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۱۲ م.
- (۹۱) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه تهران دار الکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۹۱.
- (۹۲) محب، محمد اسماعیل، عقاید و باورهای اهل سنت و جماعت، انتشارات انجمن امام محمد غزالی، ۱۳۹۶.
- (۹۳) متقی هندی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الألقوال و الأفعال، بیروت، مؤسسه الرسواله، چاپ پنجم، ۱۴۰۱ م.

(۹۴) مطهری، شهید استاد مرتضی، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی زندگی جاوید یا حیات اخروی، انتشارات صدرا، چاپ بیستم، آبان ۱۳۸۴.

(۹۵) مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۷۹ ش.

(۹۶) موسوی بفرولی، سید فخر الدین، سوال از ظهور امام مهدی در روایات انتشارات محدث، بهار ۱۳۸۸، چاپ سوم.

(۹۷) محمدی، محمد حسین، آخر الزمان در ادیان ابراهیمی، ناشر دیجیتالی مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان.

(۹۸) مجلسی، محمد باقر، بحار النوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، سال چاپ دو: ۱۴۰۳ ق.

(۹۹) نصیری، علی (۱۳۹۰)، نگاهی به رخدادهای آخر الزمان از منظر قرآن، پژوهش‌های مهدوی، سال اول، شماره ۱، ص ۱۱۶-۱۴۲.

(۱۰۰) نصر بن مزاحم منقری، وقعه صفین، تحقیق و شرح عبدالسلام محمد هارون، چ دوم، قاهره، مطبعة المدنی، ۱۳۸۲، ص ۵.

(۱۰۱) نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، انتشارات صدوم، تهران، ۱۳۶۳ ش.

(۱۰۲) ورمزیار، مصطفی؛ پورسیدآقایی، سیدمسعود (۱۳۹۴). علایم ظهور از دیدگاه مفسران عامه، فصلنامه علمی-ترویجی پژوهش‌های مهدوی، سال چهارم، شماره ۱۴، پاییز ۱۳۹۴.

(۱۰۳) وابل، یوسف، نشانه های قیامت، پایان نامه فوق لیسانس.

(۱۰۴) ویسی، محمود، حیات پس از مرگ، چاپ اول ۱۳۸۵ ه.ش، ایران نشر احسان.

(۱۰۵) همو مقاله بررسی و نقد میانی روایی مخالفان انقلاب و تشکیل حکومت اسلامی در دوره غیبت مجله پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی دوره ۲، شماره ۳، زمستان ۱۳۹۸، ۱۳۹۴.

(۱۰۶) هاشمی شهیدی، سید اسدالله، ظهور حضرت مهدی از دیدگاه اسلام مذاهب و ملل جهان، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ دوم، ۱۳۸۱.

(۱۰۷) یاسین، محمد نعیم، ارکان ایمان، ترجمه: رحیم بخش محتشمی، چاپ اول، ۱۳۸۳ نشر احسان.

abstract

One of the important and important issues of all religions is the future of the world, which is interpreted as the end of time. This apocalypse has a series of events and signs that announce the coming of this period of time. The current research is provided with a descriptive-analytical and comparative method, and it only investigates and compares these events in Shiea and Sunni religions. The findings of the research show that seditions and events mentioned in both religions for the end of time; It has almost the same features. If the appearance of Hazrat Mahdi, the departure of Dajjal, the departure of Gog and Magog, the burning smoke, the fire of Eden, the seditions of the end of time, etc., are among the common things of both religions, and the eclipse of the sun and the moon in the month of Ramadan, continuous rains, the departure of Seyyed Hosni. And the treasures of Taleghan, the founders of the heavenly call and the killing of Zakiyah's soul, are certain signs connected to the appearance, which are rarely mentioned in Sunni sources. Also, the dynamics and development of discussions regarding the signs of the emergence of the Mahdi in the Shiite religion have caused this issue to be more carefully developed and expanded in this religion, and in the Sunni religion there is little description and explanation about it compared to the Shiite religion.

Key words: Apocalyptic Events, Interpretive Traditions, The Holy Quran, Shiea, Sunni.